

RADE MILOSAVLJEVIĆ: KRIŽEVCI NA VOJNOJ KRAJINI

izd. Pedagoško društvo Križevci, Križevci 1988, 104 str.

Ova je knjižica zamišljena kao prikaz vojne povijesti Križevaca s posebnim osvrtom na prošlost Srba u križevačkom kraju. Kako je križevačka prošlost gotovo sasvim neobrađena, to je svaki prilog njenom poznavanju dobrodošao, pod uvjetom, dakako, da zadovoljava znanstvene kriterije. S ovom knjižicom to, uglavnom, nije slučaj. Milosavljević, istina, piše za široki krug čitalaca, u prvom redu za potrebe vojnika i starješina, ali je svoje djelo zamislio kao izvorni znanstveni doprinos vojnoj povijesti grada. U tome sasvim sigurno nije uspio. Razlozi su razni: nedostaje mu historičarskog obrazovanja, kako u znanju, tako i u metodi; njegove su ideologizirane predodžbe o prošlosti podvrgnute krutim shemama što se u nas povlače još od prvih poslijeratnih godina; građa kojom raspolaže uglavnom je pokupljena iz već poznate literature. Radi ilustracije dovoljno je navesti njegove vlastite tvrdnje (5):

»Za ovaj rad koristio sam dostupnu građu u zemlji i obimnu literaturu, ali građu u Beču i Gracu, gdje se čuvaju dokumenti Križevačke kapetanije i pukovnije, nisam koristio... Njemačke, mađarske i talijanske izvore koristio sam s velikom rezervom, jer su često pisani tendenciozno. A i najveći broj naših pisaca katoličkih svećenika izbjegavao je, recimo, teme o unijaćenju. Zato sam, kao veliki protivnik svakog nasilja, pokušao dati prikaz tih događaja kao istorijsku istinu, bez sopstvenih komentara. Ta istina zasigurno neće smetati ljudima neopterećenim zabludama«.

Vidimo, dakle, da Milosavljević piše vojnu povijest ne koristeći najvažnije arhivske fondove, pogotovo Ratni arhiv u Beču, bez čijeg poznavanja samo neupućeni amater može pristati obrađivati ovakvu problematiku. Nadalje, izvore na stranim jezicima koristi, kako kaže, s velikom rezervom, jer su često tendenciozni. Kao da naši domaći to nisu? No, upravo u tome i jest problem, što autor s malim ili nikakvim oprezom koristi neke domaće pisce, pogotovo za starija razdoblja i za tumačenje najranije povijesti Srba u križevačkom kraju. Kada se pregleda popis izvora i literature, može se shvatiti razlog autorove prevelike kritičnosti prema izvorima i literaturi na stranim jezicima: osim latinskog Diplomatičkog zbornika, iz kojeg navodi često citirane i prepričavane listine, u čitavom ćemo popisu naći još samo jedno njemačkim jezikom pisano djelo, k tome krivo zapisano. Milosavljević po svemu sudeći ni nepoznaje njemački, mađarski i talijanski, pa jednostavnim načinom eliminira njihovo korištenje.

Kao i mnogim drugim historičarima i »historičarima« u posljednje vrijeme, tako je izgleda i Milosavljeviću katoličko svećenstvo pomalo trn u oku. Zašto bi inače spominjao njihovo pisanje o unijaćenju, odnosno izbjegavanje te teme, kada među piscima križevačke povijesti ionako nema baš mnogo svećenika?

Svoju je želju da da prikaz događaja kao historijsku istinu, bez vlastitih komentara, iznevjerio gotovo na svakoj stranici. To je u historičarskom radu normalno, jer se od povjesničara očekuje da da vlastitu sliku prošlih zbivanja, samo što zaključci i ocjene ipak moraju biti utemeljeni na čvrstim argumentima, a ne na površnom poznavanju opće literature.

Napokon, autor je, vjerojatno nehotice, promašio i jedan od glavnih ciljeva svog rada — prikaz zajedničkog života Hrvata i Srba u križevačkom kraju. On dosljedno kroz čitav tekst prebrojava jedne i druge, pripisujući nosiocima pojedinih zbivanja nacionalnu pripadnost u vrijeme kada te još nije bilo, pozivajući se samo na njihovu vjeroispovjest. Time Milosavljević, umjesto da spaja, razdvaja prošlost obaju naroda. Pri tome neugodan prizvuk ima i njegova tvrdnja da je, pored socijalnih sukoba i ratova s Turcima, glavna tema knjige denacionalizacija Srba (4), pogotovo uzme li se u obzir da on pod denacionalizacijom podrazumijeva unijaćenje i pokatoličenje u vrijeme kada nacija, pa tako ni srpske ni hrvatske, još nije ni bilo. Prelasci su s jedne vjere na drugu bili u doba turskih ratova česti, no oni nisu u tom času značili bilo kakvu denacionalizaciju. Te pojave valja promatrati odvojeno od mnogo kasnijih procesa nacionalnih integracija u kojima je i vjera igrala veliku ulogu.

Grešaka i nerazumljivih mjesta u tekstu ima dosta, pa krenimo redom.

Već sam naslov nije sasvim prikladan, jer je u čitavoj knjizi manje od pola teksta posvećeno razdoblju Vojne krajine, a iz naslova proizlazi kao da se radi samo o tom vremenu.

U uvodu, osim već spomenutoga, stoji i netočna tvrdnja, dijete vulgarnomarksističkih tumačenja, da je hrvatsko plemstvo vjerno služilo interesima bečkog dvora. Samo je po sebi razumljivo, da je ono služilo ponajprije vlastitim interesima. a druga je stvar jesu li oni koristili i nekom drugom. Napokon, ne smije se zaboraviti da su u vrijeme najžešćih turskih prodora hrvatskim velikašima, a to u ono vrijeme znači i Hrvatskoj, jedinu pomoć pružili Habsburgovci. Interesi dijela plemstva i dvora razilaze se u 17. stoljeću, što dovodi i do njihova otvorenog sukoba u vrijeme zrinško-frankopanske urote.

Neobična je i konstatacija »Kako su Križevci bili u jednom razdoblju na granici dvaju svjetova, jasno je da su se ta dva svijeta ovdje sukobljavala. Ali, granica je bila vještačka i oba naša naroda — Hrvati i Srbi — nikada je nisu priznavali«. (6). Ako je Milosavljević pri tome mislio na granicu Turskog i Svetog rimskog carstva, nije jasno zašto bi ona bila »vještačka«? Moglo bi se iz njegovih riječi pomisliti kako smatra da je ta granica dijelila Hrvate od Srba. Ne bi to bilo ništa novo, ali je zastrašujuće sjetiti se na čijim je zemljopisnim kartama ta granica ucrtana. Vjerujem da to autor ipak nije tako mislio.

Pišući o najstarijoj povijesti Križevaca, autor nije shvatio da je križevačka utvrda morala postojati bar u nekom obliku već 1193. kada se spominje križevački župan, a svakako i ranije, jer bi bez nje bilo nemoguće organizirati kraljevsku vlast. (8) Nije mi poznato ni odakle potječe podatak o spominjanju »liberae villae Crisiensi« u jednoj darovnici Ivanovcima iz 1207. (8), jer se u Diplomatičkom zborniku istina nalazi darovnica Andrije II tom redu (CD III, 72—74, 1207), ali se u njoj ne spominju Križevci. Sam autor ne navodi odakle je preuzeo podatak.

Problem križevačke utvrde očito je zbunio autora. On izjednačava kastrum sa samostanom (10), zatim kaže da se castrum Cris spominje 1223. kao pravna osoba, a da prve vijesti o utvrdi postoje iz 1405. Izgleda da smatra kako su kastrum i utvrda dvije različite stvari (što bi moglo biti točno kada bi ih Milosavljević razlikovao po tipu gradnje, ali to ovoga

puta nije slučaj). Na istoj stranici čini veliku grešku tvrdeći da navođenje meštra konjanika u privilegijama iz 1405. znači postojanje neke vojničke, konjaničke posade u gradu. Taj meštar konjanika bio je član kraljeve pratnje i istaknuti dvorjanik, a ne neki lokalni konjanički zapovjednik.

Zbog čega bi pripadnici pravoslavne vjere, koji su došli s Vladislavom Hercegovićem iz Hercegovine, bili Srbi (12)? Sam autor u uvodu ističe da je najveća greška smatrati sve Srbe pravoslavcima, a sve Hrvate katolicima. On ipak postupa dosljedno tako, izjednačavajući uvijek pravoslavne sa Srbima. U ovom slučaju čak dodaje da se dio tih Srba koji su došli iz Hercegovine pokatoličio, pa se često izjašnjavaju kao Hrvati. To bi značilo da oni to zapravo i nisu, nego su Srbi, jer su nekada bili pravoslavni. Takvom bismo »metodologijom« daleko dogurali, ako se samo prisjetimo da je Hercegovina prije dolaska Nemanjića bila katolička. Razmišljanja takve vrste nikada ne urode znanstvenim, nego samo pamfletističkim tekstom kakvih imamo i previše.

Krbavski poraz nije utjecao na obranu Slavonije, kako to hoće autor (12), jer se njime otvorio put preko Hrvatske, a ne Slavonije. Pogotovo zbog njega nije došlo do panike u križevačkom kraju.

Na stranicama 14—16, uključujući tu i bilješku br. 86, autor ponovo donosi nekoliko proizvoljnih tvrdnji o nacionalnoj pripadnosti slavenskog stanovništva s granice. Tako na temelju nekoliko citata iz raznih razdoblja izjednačava vlahu sa Srbima, što je netočno, ma kako god gledali na problem vlahu. Jednako postupa i s Morovlasima, pri čemu pokazuje i nepoznavanje zemljopisa, jer kaže da su oni iz Jadranskog primorja došli u Hrvatsku. Iz Hrvatske u Hrvatsku?

Ponešto o svojoj znanstvenoj metodologiji otkriva i kada se, da bi pokazao kakvi su bili odnosi vlastele i seljaka, poziva na Krležine Balade Petrice Kerempuha (24).

Nekoliko stranica dalje (28) vraća se na problem unijačenja, proglašavajući ga mjerom za uništenje srpske nacionalne individualnosti. Zbog čega to ne može stajati, već je rečeno. Začuđuje ipak upornost kojom autor nastoji dokazati da su hrvatske državne vlasti uz pomoć katoličke crkve denacionalizirale Srbe. Problem unijačenja nije imao veze s etničkim odnosima, nego s reformacijom i plaćanjem poreza. Iako je htio izbjeći pogrešku preslikavanja suvremenih odnosa u prošlost, autor zapada upravo u tu grešku.

Milosavljević ponovo griješi pišući o 1848. (51). Tako navodi mišljenje da je Jelačić bio otrovan za ručkom kod cara, a da su nakon revolucije s »historijske pozornice sišla ... i krupna hrvatska gospoda. Sve dotle ona su, posljednja u Evropi, držala latinski jezik u svom Saboru«. Doista nije jasno zbog čega bi velikaši nestali s pozornice povijesnih zbivanja baš nakon 1848? I zašto bi baš velikaši ustrajali na latinskom jeziku? Misli li on pri tome na etničko ili političko hrvatsko plemstvo? Vjerujemo da je to samo još jedna olako izrečena tvrdnja, do koje je pisac došao bez mnogo promišljanja.

Možda najviše od svega ipak začuđuje da se autor, pišući upravo vojnu historiju, nije potrudio navesti razloga razvojačenju Krajine, što je jedno od središnjih problema naše vojne povijesti. Ta je tema inače obrađena i u udžbeničkoj literaturi. Slično postupa i u opisivanju buna (npr. one u Farkaševcu, 53), ne navodeći im uzroke, nego samo uopćene konstatacije poput »Bila je to klasna pobuna«.

Napokon, i koncepcija čitave knjige je čudna. To je zbrka svakakvih podataka, od korisnog popisa vojnih zapovjednika u toku proteklih stoljeća do (zbog čega uključenog?) popisa vojnika — kulturnih stvaraoca na odsluženju vojnog roka u garnizonu.

Milosavljevićeva knjiga mora se, prema svemu, ocijeniti negativno, kako u koncepciji, tako i u sadržaju i (možda nehotičnoj) intenciji. Njena je dobra strana jedino zbir podataka, ali bez pravog znanstvenog aparata te se u njega teško pouzdati.

Knjiga je popraćena s nekoliko fotografija, crteža, shema i dvije zemljopisne karte, čiji je autor Dragutin Feletar. One su ujedno i najbolji prilog što nam ga daje ova knjiga.

Neven Budak

CARLO GINZBURG: DER KÄSE UND DIE WÜRMER DIE
WELT EINES MÜLLERS UM 1600,

Frankfurt a. M. 1983, 219 stranica

Iako je ova knjiga napisana i objavljena u talijanskom izvorniku prije dosta godina (Il formaggio e i vermi. Il Cosmo di un mugnaio de '500, Torino 1976), te doživjela prijevode na nekoliko jezika — njemački već 1979 — u nas je ostala gotovo nezapažena. Njezin autor, C. Ginzburg, ubraja se danas među vodeće evropske historičare, što teško postižu oni koji ne pripadaju francuskoj historiografiji. Zanimljivo je da je sličan veliki uspjeh, gotovo i veći, doživio sovjetski povjesničar Aron Gurevič, koji se bavi istim problemima narodne kulture. Njegova je knjiga *Problemi narodne kulture u srednjem vijeku* prevedena i u nas (Beograd 1987). Obojica istaknutih istraživača ovog do sada slabo poznatog fenomena otela su primat francuskoj historiografiji, čiji je najpoznatiji predstavnik na ovom području Emmanuel LeRoy Ladurie.

Podatke o Ginzburgu donosi M. Bertoša u prikazu njegove knjige *I. Benandanti: stregoneria e culti agrari tra cinquecento e seicento* (Einaudi, Torino 1988°) u *Historijskom zborniku* XLI, 1988, 334—335.

Uvod knjige posvetio je Ginzburg analiziranju nekih metodoloških problema proučavanja narodne kulture, ili kulture nižih slojeva. Najveću teškoću pri tome stvaraju izvori, jer je službena kultura nastojala vrlo temeljito izbrisati sve ono što se nije uklapalo u njezine svjetonazore, a poznato je da je pučka kultura zadržala mnogo predkršćanskog i poganskog kroz duga stoljeća srednjega vijeka. Valja, dakle, biti oprezan pri odabiru građe kojom će se služiti pri analizi tog kulturnog fenomena.

Druga se opasnost krije u pristupu izvorima. U vrijeme kada pojedinim problemima prilaze čitavi timovi istraživača, kada sve više maha uzima upotreba elektronskog računala i kada se mnogi proces ili pojava svodi na statističke pokazatelje, javlja se opasnost da niži slojevi, čak kada ih historičari više ne ignoriraju, ipak ostanu nijemi iza serija brojeva. Zbog toga se Ginzburg odlučio da pažnju posveti pojedincu, u ovom slučaju mlinaru Domenicu Scandelli, zvanom Menocchio, rođenom 1532. u Monterealeu, oko 25 km sjeverno od Pordenonea.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 22

ZAGREB

1989.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 22

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Strossmayerova 2 — 55425 Davor
ANDREIS MLADEN, Socijalističke revolucije 42 — Zagreb
ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 31 — Zagreb
BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet — Zagreb
BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
BRANDT dr. MIROSLAV, Socijalističke revolucije 73 — Zagreb
BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet — Zagreb
CRNKOVIĆ GORAN, prof. Maršala Tita 170 — Opatija
ČORALIĆ LOVORKA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
GRGIN BORISLAV, prof. Baštijanova 54 — Zagreb
IVELJIĆ ISKRA, prof. Ilica 165 — Zagreb
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
KOLAR-DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet — Zagreb
KRIVOKAPIĆ mr. GORDANA, Institut za istoriju radničkog pokreta — Beograd
LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje naroda i narodnosti — Zagreb
MATKOVIĆ STJEPAN, Šubićeva 3 — Zagreb
OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
RICHTER ŽELJKA, prof. Povijesni muzej Hrvatske — Zagreb
STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske — Zagreb
ŠILOVIĆ DANJA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
ŠVAB mr. MLADEN, Leksikografski zavod »M. Krleža« — Zagreb
VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
ŽIVKOVIĆ mr. DANIELA, Sveučilišna i nacionalna biblioteka — Zagreb

---